

Вінтоник Т.М.
Студентка ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Науковий керівник:
Солончук І.В., ст. викл., ФСП
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Застосування висновків Верховного Суду України в контексті цивільного судочинства

На відміну від всіх Європейських країн, законодавство України передбачає норму про те, що правовий висновок ВСУ, ухвалений у зв'язку із неоднаковим застосуванням норми права судами касаційної інстанції є обов'язковими не лише для сторін цивільного спору, але й для всіх суб'єктів правовідносин. У зв'язку з цим є певні підстави вважати, що та частина рішення ВСУ, тобто правовий висновок, має юридичну силу норми права. Можна, звичайно, залишитися на рівні дискусії яким чином краще іменувати такі рішення: чи то назвати їх квазі - прецедентом, просто прецедентом чи особливим видом рішення суду, але фактом є те, що на відміну від індивідуальної дії інших судових рішень, правовий висновок ВСУ поєднує в собі риси ще й риси загальної. Саме такий, підхід закріплений законодавцем в Україні, зумовлює необхідність визначення правил застосування такого роду рішень.

На жаль, на сьогоднішній день ми маємо більше запитань ніж відповідей з приводу того, яким чином застосовувати такі рішення на практиці. Не виникає питань лише з обов'язковістю даних рішень суду, адже на них поширюються загальні положення Закону щодо їх застосування. Також не менш важливо розуміти дефініцію того, що в юридичній літературі іменують як «правовий висновок суду», адже це не весь текст рішення, а лише окрема його частина. У зв'язку з цим важливо обґрунтувати доцільність використання визнаного як в англо – американській так і в країнах континентального права поділі мотивувальної частини, адже вміщена в ньому інформація включає в себе дві групи положень: сутність рішення та те мотивування, котре містить доповнюючу силу. Відсутність останньої частини ніяким чином не впливає на характер правового висновку. У більш широкому розумінні він пояснюється як правило поведінки, обов'язкове для виконання. По суті, це відомі нам вісники, котрі публікуються у звуженому форматі. Варто звернути увагу, що далеко не всі з них відповідають вимогам законодавства.

У зв'язку з цим виникає наступне проблемне запитання що до конкретизації правил визначення правового висновку. Доктрина англійського прецедента такими проблемами опікується вже багато століть і нею розроблено не один підхід з цього приводу. До прикладу наведу один із них. Для того, щоб зрозуміти чи є в правовому висновку певна норма - варто провести наступний аналіз: якщо певну частину такого висновку виключити і без цієї частини залишається незмінним правило поведінки – воно заслуговує на «правове життя» у законодавстві.

Наступне болюче питання, котре виникло на сьогодні, пов'язане із подоланням правового висновку, тобто того, котрий суперечить, уточнює, доповнює ранішеприйняте рішення ВСУ. У зв'язку з цим виникає аналогічна необхідність визначення критеріїв, за якими критеріями, підставами та порядком має бути сформульовано чи визначено правомірність такого уточнення, доповнення чи заперечення попереднього. В даний час чинному законодавству не відомі такі правила, а якщо вони існують – то лише на рівні

традиції або звичаю в суддівських кулуарах. Знову ж таки доктрина прецеденту сформувала ряд таких підстав, котрі цілком можуть бути використані для вирішення зазначених проблем:

1. правовий висновок ВСУ може бути подолано в разі, якщо попередній було прийнято з необережності. Так, на жаль, ми маємо визнати, що бувають ситуації, коли його було прийнято без застосування належної норми, чи без урахування всієї сукупності норм, які мають бути взяті до уваги.

2. в разі застарілості правового висновку, що є результатом внесення змін до законодавства. Класичним прикладом слугує істотна зміна стану речей, що відбулася через тривалий час, пов'язана із застосуванням тієї самої правової норми. Важливе значення має підхід, котрий сформульовано в судовій практиці Європейського суду з прав людини, що носить назву «еволюційного тлумачення». Суть його полягає в тому, що суд, застосовуючи норму права, виходить не лише з того, як норму права розумів законодавець на момент її прийняття, а також, і в першу чергу, - на момент застосування.

Ще з часів радянського права юристи обмежують тлумачення норми фактично трьома групами способів: мовний, історичний та логічний. В даному переліку ми не знаходимо місця телеологічному, котрий широко застосовується у Європі. Так, свого часу велася дискусія в доктрині радянського періоду і нарікали на те, що даний метод немає ознак самостійності і в той чи інших спосіб практично використовує елементи трьох попередніх груп способів тлумачення. Проте, даний вид - єдиний у своєму роді, який покликаний встановити призначення і зміст норми, виходячи із її мети. На сьогодні привалює динамічна концепція норми права, яка говорить про те, що «воля» у розуміння мети норми права – це призначення норми права на момент її застосування, виходячи із загальних цінностей в суспільстві, уявлень про способи тлумачення саме в конкретний історичний момент. У зв'язку з цим більш зрозумілим стане німецький підхід до норми права, а саме об'єктивний, під яким розуміють намір щодо мети норми на етапі її застосування, а не прийняття.

Також виникає питання про те, що у разі ухвалення правового висновку ВСУ варто говорити про презумцію її дії виключно на майбутнє чи можлива ретроспективність таких рішень. Останнє, на наш погляд, можна допустити за умови, що це не призведе до порушень прав людей чи правової невизначеності. Не випадково у цьому контексті законодавець закріпив правила застосування позовної давності, чим показав допустимість таких дій, що не суперечать імперативним нормам цивільного процесуального права.

Важливо зосередити увагу на межах подолання правового висновку ВСУ. Мова йде про те, що невідповідно Вищі суди за кордоном окреслили ті моменти, в яких не допускається подолання правового висновку. Можливо, це стосується недопустимості розширеного чи звуженого тлумачення, коли це стосується оподаткування, захисту конституційних прав людини, права власності, тощо.